

kündür. İtikadî mezheplerin ortaya çıkmaya başladığı bir dönemin önemli şahsiyetleri arasında yer alan Hasan-ı Basrî'nin, öğrencileri vasiyetiyle hem Ehl-i sünnet'e hem de Mu'tezile'ye öncülük yaptığı, zühd ve takvâya çağırması sebebiyle de tasavvufî hareketlerin doğuşuna zemin hazırladığı anlaşılmaktadır. Özellikle kader ve nüzül-i İshâ konularında, zühd ve takvâ ile ilgili hususlarda, Hasan-ı Basrî'ye asıl görüşlerini tam anlamıyla belirlemeyi zorlaştıracak derecede farklı görüşlerin nisbet edilmesi dikkat çekicidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hasan el-Basrî, *et-Tefsîr* (nşr. M. Abdürrahîm), Kahire, ts. (Dârü'l-Hadîs), I, 92, 106, 123, 131, 207, 215-216, 252, 272-273, 305, 306; II, 21-22, 48, 251, 275, 337-338; a.mlf., *Risâle fi'l-kader (Fazlû'l-i'tizâl ve Tabakâtü'l-Mu'tezile* içinde, nşr. Fuâd Seyyid), Tunus 1393/1974, s. 215-223; Dârimî, "Mukaddime", 23; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 142, 157, 162, 164-165, 167, 172, 175, 176; Câhiz, *el-Beyân ve't-tebyîn*, Beyrut, ts. (Dâru lhyâi't-türâsi'l-Arabî), III, 119, 120, 128, 134; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 441; a.mlf., *Te'vilü muhtelifi'l-hadîs* (nşr. M. Zührî en-Neccâr), Kahire 1386/1966, s. 85, 100-101, 155; a.mlf., *Uyûnû'l-ahbâr*, I, 2, 281; II, 13, 132-133; III, 175; Dârimî, *er-Red 'ale'l-Cehmiyye* (nşr. Bedr b. Abdullâh el-Bedr), Küveyt 1416/1995, s. 30; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, XXIX, 120; Kâ'bî, *Zikrû'l-Mu'tezile (Fazlû'l-i'tizâl ve Tabakâtü'l-Mu'tezile* içinde, nşr. Fuâd Seyyid), Tunus 1393/1974, s. 65, 67, 68, 69, 83, 86-87; Kâdî Abdülcebbâr, *Tabakâtü'l-Mu'tezile (a.e. içinde)*, s. 142, 162, 196, 215-235, 339, 345; a.mlf., *Müteşâbihü'l-Kur'ân* (nşr. Adnân M. Zerzûr), Kahire 1969, s. 100, 597; Bağdâdî, *el-Fark* (Abdülhamîd), s. 20-21, 118; a.mlf., *Uşûlû'd-dîn*, s. 307, 315; İbn Hazm, *el-Faşl* (Umeyre), III, 7, 273; IV, 108-109; V, 20-21; Şehristânî, *el-Milel* (Kîlânî), I, 30, 47, 48; Sâbûnî, *el-Bidâye*, s. 80; İbnü'l-Cevzî, *el-Hasan el-Basrî*, Kahire 1350/1931, s. 14, 15, 16, 32, 44, 50, 57, 60, 61, 66-67; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, IV, 579-586; a.mlf., *Mizânü'l-i'tidâl*, I, 527; Nevevî, *Şerhu Müslim*, I, 146, 153; II, 47, 85, 88; III, 4, 6; İbn Teymiyye, *Der'ü te'aruzi'l-aql ve'n-naql* (nşr. M. Reşâd Sâlim), [Riyad] 1400/1980, VI, 73; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İctimâ'u'l-cüyûşi'l-İslâmiyye*, Beyrut 1404/1984, s. 162-163; a.mlf., *Zâdü'l-me'âd*, III, 40-41; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 270; *Şerhu'l-Akîdeti'l-Tahâmiyye*, s. 186, 472, 473; İbnü'l-Murtazâ, *Tabakâtü'l-Mu'tezile*, s. 18, 21, 24, 41, 121, 136-137; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, II, 164, 165; Ebû Azbe, *er-Ravzatü'l-behiyye* (nşr. Abdurrahman Umeyre), Beyrut 1409/1989, s. 11; Ali Sâmi en-Neşşâr, *Neş'etü'l-fikri'l-felsefi fi'l-İslâm*, İskenderiye 1966, I, 169; W. Montgomery Watt, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri* (trc. E. Ruhi Fiğlalı), Ankara 1981, s. 142, 170; Muslih Seyyid Beyyûmî, *el-Hasan el-Basrî*, Kahire 1404/1984, s. 222-227, 310-334, 337-338; Mustafa Saïd el-Hin, *el-Hasan b. Yesâr el-Basrî*, Dimaşk 1416/1995, s. 40, 44, 69, 111, 123, 133; H. Ritter, "Hasan Basrî", *İA*, V/1, s. 315.

YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

HASAN el-BENNÂ

(حسن البنا)

Hasan Ahmed
Abdurrahmân el-Bennâ
(1906-1949)

İhvân-ı Müslimîn
teşkilâtının kurucusu
Mısırlı fikir ve mücadele adamı.

14 Ekim 1906 tarihinde Mısır'ın Buhayre vilâyetine bağlı Mahmûdiye kasa-basında doğdu. Babası, *el-Fethu'r-rabbânî li-tertibî Müsnedi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî* adlı eserin müellifi olan ve geçimini saatçilikle sağladığı için Sââtî lakabıyla tanınan Ahmed b. Abdurrahman el-Bennâ'dır. İlk öğrenimini babasından gören Hasan, sekiz yaşında Mahmûdiye'deki klasik eğitim veren Medresetü'r-reşâdi'd-dîniyye'ye girdi. Burada Kur'ân-ı Kerim'in bir kısmını ezberleyip nahiv ve biraz da Arap edebiyatı okudu. Medresenin yöneticisi Şeyh Muhammed Zehrân'ın onun üzerinde derin izler bıraktığı anlaşılmaktadır. Nitekim bu zatın ayrılmasından sonra modern eğitim veren el-Medresetü'l-i'dâdiyye'ye kaydoldu; bir yandan da hıfzını tamamlamaya çalıştı. Mısır yönetiminin idâdile-ri kapatması üzerine Buhayre'nin merkezi Demenhûr'daki ilköğretmen okuluna geçti. Bu arada, henüz idâdîde iken girdiği Cem'iyetü'l-ahlâkî'l-edebîyye ve Cem'iyetü' men'î'l-muharremât gibi kuruluşlarda görev aldı ve mânevî yapısında derin etkiler bırakan Hassâfiyye tarikatı şeyhi Abdülvehhâb el-Hassâfi'ye intisap etti. Böylece sünneti esas alan dinamik bir davet anlayışına sahip mutasavvıflarla ilişkilerini derinleştirdi; daha sonra da Mahmûdiye'de Cem'iyetü'l-Hassâfiyye el-Hayriyye ile eş-Şubbânü'l-müslimîn'in kurulmasına ön ayak oldu.

Demenhûr'daki ilköğretim okulunu bitirdikten sonra Kahire'ye giden Hasan el-Bennâ, Mayıs 1927'de "Küçük Ezher" de denilen Dârülulûm'a kaydoldu. Öğrenciliği sırasında bir yandan dersleri ve diğer ilmi faaliyetleriyle kendisini yetiştirmeye çalışırken bir yandan da ailesiyle birlikte Kahire'ye göçen babasına saat tamirciliğinde yardım etti. Bu sıralarda İngiliz emperyalizminin Mısır'ı maddî-mânevî bakımdan çöküntüye uğrattığını gö-rerek bu durum karşısında bir şeyler yapmak için dönemin tanınmış âlimleriyle temasa geçti ve ısrarlı çabalarının sonucunda Ezher şeyhlerinden Muhammed Sa'd ile, aralarında Yûsuf ed-Decvî, Ab-

dülâziz Çâviş ve Muhammed Reşîd Rızâ'nın da bulunduğu birçok âlimi bir araya getirmeyi başardı. Dârülulûm'daki öğrenciliği boyunca faaliyetlerini sürdürdü ve bu arada camilerde, kahvehanelerde toplantılar düzenleyerek bazı âlimlerin buralarda konferans vermesini sağladı; kendisi de çok sayıda konuşma yaptı. Mezun olduktan sonra tahsil için yurt dışına gitmeyi planladiysa da bu uygulamanın kaldırılması sebebiyle öğretmenlik yapmaya karar verdi; ancak beklediğinin aksine Kahire'ye değil İsmâiliyye'ye tayin edildi. Mahmûdiye ve Demenhûr'dan sonra Kahire'de geçirdiği yıllar, Hasan el-Bennâ'ya Mısır toplumunun ve İslâm dünyasının içine düştüğü durum hususunda belli bir hükme varma imkânı kazandırmıştır.

Hasan el-Bennâ İsmâiliyye'de de davet çabalarından vazgeçmedi; bir yıl boyunca yine camilerde, kahvehanelerde konuşmalar yaptı ve çok sayıda insanın etrafına toplanmasını sağladı. Nihayet Mart 1928'de evinde buluşan bir grup insanla İslâm davası için yaşamaya ve ölmeye yemin ederek İhvân-ı Müslimîn teşkilâtının temellerini attı. 1933 yılına kadar İsmâiliyye'de sürdürülen İslâm daveti çalışmaları âlimler, tarikat şeyhleri ve bazı cemiyetler başta olmak üzere halkın çeşitli kesimlerine ulaştırıldı. Bu altı yıllık dönem, İhvân-ı Müslimîn hareketinin gelecekte aşacağı merhaleler bakımından çok etkili olmuş ve bu arada Kahire'de faaliyet gösteren Cem'iyetü't-tehzîbî'l-İslâmî adlı bir gençlik teşkilâtı da fikir ve çalışmalarından etkilendiği İhvân-ı Müslimîn'e katılmıştır.

1933 yılında Kahire'yi ziyaret eden Hasan el-Bennâ İhvân-ı Müslimîn'le ilgili büyük gelişmelere tanık oldu ve sonuçta teşkilâtın genel merkezi Kahire'ye taşındı. Böylece İsmâiliyye'de evlendiği eşi ve çocuklarıyla Kahire'ye dönen Hasan el-Bennâ, burada yine öğretmenliğin yanı-

Hasan
el-Bennâ

sıra vaktinin çoğunu İhvân-ı Müslimîn'in faaliyetlerine hasretti. Henüz bir yıl geçmeden kuruluşu Kahire'de hızla teşkilâtlandırdı; erkek ve kız çocuklarının eğitimi için teşkilât bünyesinde okulların açılmasına, İsmâiliye'de bir mescid ve bir merkezin hizmete sokulmasına ön ayak oldu. Aynı yoğun faaliyet çerçevesinde Şebrâhî'te bir lokal ve bir fabrika, Mahmûdiye'de bir tekstil ve bir halı fabrikası ile tefsir ve hadis eğitimi yapan bir medrese kurularak gençlere okuma ve çalışma imkânları sağlandı. İhvân-ı Müslimîn'in Hasan el-Bennâ tarafından çizilen ve yönlendirilen faaliyet programları dinî, sosyal, kültürel, ekonomik ve sportif alanlarda etkili olmuş, teşkilât camiası Mısır halkı için dengeli ve âdil bir toplum örneği meydana getirmek istemiştir.

II. Dünya Savaşı sırasında gelen hükümetler İngilizler'in istekleri doğrultusunda İhvân-ı Müslimîn'e baskı yapmaya başladılar ve Hasan el-Bennâ ile önde gelen arkadaşlarını birçok defa tutuklattılar. 8 Ekim 1945'te yapılan genel kurul toplantısında yeniden ve ömür boyu başkan seçilen Hasan el-Bennâ'nın Mısır'daki sömürge uygulamasından kurtulmak için İngiltere'ye karşı cihad ilân etmesi, Nukraşî hükümetinin İhvân-ı Müslimîn üzerindeki baskılarını arttırmasına yol açtı. Ancak İhvân-ı Müslimîn bu baskılar karşısında yılmadı; hatta Filistin meselesiyle de ilgilenmeye başladı. 12 Aralık 1947 tarihinde Hasan el-Bennâ'nın önderlik ettiği kalabalık bir gösterici grubu Ezher'den başlayan bir protesto yürüyüşü düzenledi; 6 Mayıs 1948'de de İhvân-ı Müslimîn kurucular heyeti, Mısır ve öteki Arap ülkelerinden yahudilere karşı cihad ilân etmelerini istedi. Hasan el-Bennâ, çatışmalarda yer almak üzere çok sayıda taraftarını Filistin'e gönderince Nukraşî

hükümeti teşkilâtı yasa dışı ilân etti; 12 Ocak 1949'da da tamamen kapattı. Bunun üzerine Hasan el-Bennâ, kurucu üyeleri arasında bulunduğu Şübbânü'l-müslimîn'de faaliyet göstermeye başladı; ancak 12 Şubat 1949 Pazartesi akşamı bu teşkilâtın merkezinden evine dönerken otomobiline açılan yayılım ateşi sonucu ağır yaralandı ve kaldırıldığı hastahane- de öldü. Hükümet bu suikasttaki muhtemel rolünü örtbas etmek amacıyla basın organlarına sıkı bir sansür uygulamış, fakat 1952 yılında yeniden başlatılan soruşturma ve yargılama sonucunda gizli polis teşkilâtının üç mensubu suçlu bulunarak tetiği çeken kişi ömür boyu hapse mahkûm edilmiştir.

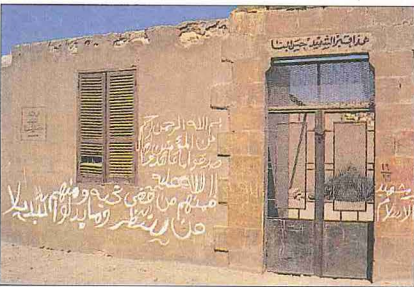
Hasan el-Bennâ'nın eğitim kurumlarından 1928'e kadar edindiği birikim, Mısır toplumunun geçirmekte olduğu fikrî ve mânevî buhrana dair gözlemleriyle birlikte, onun fikirlerini bir islah programı çerçevesinde billûrlaştırmasını sağlamaya yetmiştir. Hasan el-Bennâ, Mısır'ın yoksulluk ve zayıflığının başlıca sebebinin İslâm'a bağlılığın gevşemesi ve Batı taklitçiliği olduğunu, özellikle Mısır yöneticilerinin aldıkları Batı eğitiminin sonucunda İslâm'dan uzaklaştıklarını; kendi din, tarih ve medeniyetleri hakkında câhil kalan bu insanların toplumu da bir kimlik buhranına sürüklediklerini ileri sürerek Batı'nın sosyal ve kültürel emperyalizmi yüzünden dinin etkinliğinin azaldığını ve ülkenin tek kurtuluş çaresinin İslâm'ın temel değerlerine dönmek olduğunu söyler. Bu ana düşünceden hareket eden Hasan el-Bennâ, fikrî çabalarının merkezine İslâmiyet'i gerçek yönüyle kitlelere tanıtmaya amaçını yerleştirmiş ve sık sık İslâm'ın, hayatın bütün yönlerini içine alan kapsayıcı bir dünya görüşü olduğunu vurgulamıştır. Onun, İslâm'ın aslî öğretilerini ortaya koyma çabasında şu üç ilkeyi esas aldığı görülür: a) Selefi bir tavırla İslâm'ın bağlayıcı kaynağının Kur'an ve sahih hadisler olduğunu belirtmek ve dolayısıyla İslâm'a tarih içinde sokulmuş yanlış yorum, bid'at ve hurafelere karşı müslümanları bilinçlendirmek. b) Böyle bir saflaştırma fikrini, gerçek İslâm'ın modern hayatın ihtiyaçlarına cevap verebileceği fikriyle birleştirmek. c) Bunun mümkün olduğunu göstermek için de toplumun her seviyesinde ve tam bir dayanışma ruhu içerisinde İslâmî esasları hayata geçirecek şekilde teşkilâtlanmak. Bu üç boyut, onun fikrî serüveninde daima çeşitli sorgulamaları gündeme getir-

miş, bu sorgulamaların yöneldiği konuların başında da halk arasında yaygın şekilde mevcut olan cincilik, büyüculük ve falcılık gibi hurafeler, Mısır toplumunun mânevî yapısını derinden etkilemiş olan tasavvuf ve tarikatlar, yaygın ve sakat ilim anlayışları ve Batılılaşmış zümreyi etkileyen modern ideolojiler gelmiştir.

Müslümanların düşüncesine ve hayatına giren hurafelerle etkili bir mücadele verilmesi gerektiğine inanan Hasan el-Bennâ, tasavvuf konusunda Mısır gerçeğini de dikkate alarak bir orta yol takip etmiştir. Ona göre velî ve sâlih kişileri anmak, onların güzel amellerini anlatmak insanı Allah'a yaklaştırır. İslâm'ın esaslarına uygun olmak şartıyla evliyanın gösterdiği kerâmetler haklıdır ve dince sabittir. Ancak şuna kesin olarak inanmak zorunluluğu vardır ki velîler ilâhî yetkilere sahip değildirler ve kimseye yardım edemez, fayda sağlayamaz ve zarar veremezler; bu güç sadece Allah'a aittir. Kabir ziyareti meşrû ve sünnettir; ancak kabirde yatandan yardım ve medet ummak, adak adamak, onun ruhaniyetinden olayların akışına müdahale etmesini istemek ve bu gibi maksatlarla kabri tâzim edici uygulamalarda bulunmak bid'attir. Doğrudan Allah'a dua ederken tevessülde bulunmak ise itikadî bir mesele olmayıp ihtilâflı bir konudur.

Hasan el-Bennâ'ya göre İslâm dini fikir hürriyetini tanımış, ilmî araştırmaları teşvik etmiştir. Bir hadiste de işaret edildiği üzere hikmet müslümanın yitirdiği kendi malı olduğu için hangi kültürel ortamda ortaya çıkmış olursa olsun rahatça sahiplenilmelidir. Din ve akıl bazan birbirine ters düşebilirler; ancak kesin ve gerçek olan hususlarda birleşirler. Kesin biçimde ortaya konan ilmî kanunlar hiçbir zaman dinî esaslara aykırı olamaz. Eğer her ikisi arasında görünürde bir ihtilâf varsa zan ifade eden delil kesin olanla uygun şekilde yorumlanmalıdır; her ikisi de zan veya ihtimaliyet ifade ediyorsa dinî esasa uyulur. Ona göre ilim konusundaki görüşlerde başlıca iki sakat cereyan göze çarpmaktadır. a) Olayları, sebeplerini araştırmaksızın yalnızca gizli güçlere bağlayan hurafeci anlayış; bu anlayış insanları tembelleğe itmektir. b) Olayların hiçbir gaybî veya metafizik sebebinin olmadığını ileri süren materyalist-pozitivist anlayış ve özellikle biyolojik materyalizm. Müslümanlık ise akli ve gaybî, ilmi ve metafizik birleştiren bir dindir. İslâm maddeye önem verir, ancak ona köle ol-

Hasan el-Bennâ'nın kabri - Kahire / Mısır

mayı reddeder; iman ve ruhu esas alır, fakat ilmi inkâr etmez. Nitekim müslüman âlimler ilerlemeye karşı çıkmamışlardır. Bu konuda ileri sürülen istisnâî ve kötü örnekler ölçü alınmaz. Esasen Kur'an'da müsbet ilimlere çok sayıda işaret vardır. Kalkınma için askerî güç yanında İslâm'ın teşvik ettiği ilmi birikim zorunludur ve müslümanların muhtaç olduğu kalkınma hamlesi yalnızca İslâm'la gerçekleşebilir. Hasan el-Bennâ, modern ideolojilerden özellikle Arap ırkçılığı (Arabizm) üzerinde durmuş, İslâm'ın ırkçılığı reddettiğini vurgulayarak sadece bir milletin tarihî ve kültürel kimliğine sahip çıkması anlamındaki bir milliyetçiliği benimsemiş, aslında Mısır için çalışmanın evrensel İslâm vatanının bir parçası için çalışmak anlamına geleceğini belirtmiştir. Ona göre İslâm vatanının sınırlarını iman birliği çizerken Batı tipi milliyetçilerin vatan anlayışını coğrafi sınırlar tayin etmektedir. Ancak İslâm milletleri arasında adaletin gözetilmesi şarttır; bir müslüman millet ötekini sırtından geçinemez ve ona zulmedemez. Esas itibarıyla kin, düşmanlık ve ırkçılık üzerine kurulu milliyetçilik anlayışı reddedilmelidir. Fakat her milletin kendine özgü birtakım hususiyetleri olduğu da inkâr edilemez. Bazı milletler bazı hususlarda ötekilerden üstün olabilir ve bu tür meziyetler genel İslâmî kalkınma idealine hizmet için vardır. Öte yandan Batı'ya karşı çıkarken de Doğucu olmak gerekmektedir. Doğuculuk geçici bir slogandır ve dünyayı Doğu-Batı diye ayıranların ürünüdür. Bu ayırımda ısrarlı davranılacaksa Batı medeniyetinin iflâs ettiği söylenmelidir. Müslüman Doğu uykusundan uyanıldığında dünya liderliğini kolayca ele geçirebilecektir. Batı'nın mânevî yapısı çökmüştür; çünkü bu medeniyet dini terkmiştir ve başlıca özellikleri de şehvet düşkünlüğü, çıkarıcılık, faizciliktir. Bu materyalist hayat tarzı, Batılılar'ca sömürge altında bulundurdıkları İslâm ülkelerine de aşılınmaya çalışılmaktadır. Batı, Doğu ülkelerini önce borçlandırmakta, sonra da kendine bağımlı kılarak sömürmektedir. Bu ülkelerde Avrupaî eğitim veren okullar açarak lehine çalışacak yönetici bir seçkin zümre yetiştirmekte, basın yayın ve eğlence araçlarıyla da kitleleri istediği şekilde yönlendirmektedir. Ona göre, Türkiye ve Mısır bu tesire en çok mâruz kalan İslâm ülkeleridir. Hasan el-Bennâ, bu tesbitlerinin ışığında girişilecek ıslahatçı gayretler için işe fertten başlanması gerektiği inancındadır. Fer-

din hem ilmî ve kültürel yönden hem de vücut sağlığı bakımından gelişmesi temin edilmelidir. Bu özelliklere sahip kişilerin kuracakları aile ise İslâm ahlâk esasları üzerinde temellendirilmelidir. Toplumun asıl unsurunu teşkil eden aile sağlam esaslar üzerine oturunca sağlıklı bir toplum için en önemli adım atılmış olacaktır. Toplumun irşad çabası yoğun şekilde sürdürülmeli ve İslâm toprakları her türlü emperyalist etkiden arındırılmalıdır. Bu hedefleri gerçekleştireci siyasî değişikliklerle birlikte İslâm ümmetinin birliğini temin edici tedbirlerin de alınması gerekmektedir.

Bennâ'nın siyasî görüşleri geniş ölçüde, Abbâsî hilâfetine dağılıştıktan XIX. yüzyılda Avrupalı devletlerin İslâm ülkelerinden çoğunu kolonileştirmesine kadar ki dönemde İslâm ümmetinin içine düştüğü yozlaşmanın tahliine dayanmaktadır. Ona göre bu yozlaşmanın başlıca sebepleri müslümanlar arasındaki çıkar çatışmaları, siyasî tefrika, mezhep kavgaları, yöneticilerin ihmal ve gafleti, ilim adamlarının faydasız tartışmalarla vakit geçirip uygulamalı disiplinlere yönelmeleri ve dolayısıyla ilim ve teknik bakımından geri kalma, Araplar'ın İslâm tarihi sahnesinde geri plana düşmeleri ve modern zamanlarda müslümanların Avrupalılar'ın hayat tarzını taklide yönelmeleridir. Hasan el-Bennâ, bu tarihî ve fiilî sebeplerden kaynaklanan kötü durumun aşılabilmesi için öncelikle hilâfetin yeniden tesisi yoluyla İslâm birliğinin sağlanması, İslâmî değerlerin hayata geçirilmesine yönelik bir devletin kurulması ve böylece bütün İslâm dünyasının her türlü yabancı hâkimiyetinden kurtarılması hedeflerini öngörmüştür. Bennâ'ya göre İslâmî bir hükümet, yöneticinin ilâhî ölçüler ve halk karşısındaki mesuliyeti, ümmetin birliği ve ümmetin iradesi ilkelerine dayanmalıdır (A. Z. Al-Abdin, XXVIII/3 [1989], s. 221-223).

Hasan el-Bennâ'nın bir suikasta kurban gidişinin ardından İhvân-ı Müslimîn hareketi bir kısmı ilımlı, bir kısmı da etkin mücadele yanlısı gruplarca sürdürülmüştür. İlımlı strateji yanlısı olan grupların en kayda değer temsilcisi, *el-Müslimîn* adlı dergiyile aynı zamanda damadı olduğu Hasan el-Bennâ'nın fikirlerini ve daha ziyade bekleme siyasetine dayalı yaklaşımlarını İslâm dünyasına yayan Saîd Ramazan'dır. Daha etkin mücadele yanlısı grup ise Hasan el-Bennâ'nın bir

başka halefi olan Sâlih Aşmâvî liderliğinde İhvân hareketini radikal yorumları ile sürdürmüş, Aşmâvî ekolünün bu fikirleri *ed-Da'Ve* dergisinde ifadesini bulmuştur. İhvân-ı Müslimîn'in Hasan el-Bennâ'dan sonra en etkili simalarından Seyyid Kutub harekete 1951 yılında katılmış ve eserleri 1990'lara kadar çeşitli İslâmî akımları derinden etkilemiştir. Seyyid Kutub'un da dahil olduğu Muhammed el-Gazâlî, Abdülkâdir Üdeh ve Suriyeli Mustafa es-Sibâî'den oluşan bilgin ve düşünürler grubu özellikle Hasan el-Bennâ'nın İslâm'da sosyal adalet öğretisinden etkilenmiş (*The Oxford Encyclopedia of the Modern Islamic World*, I, 197-198) ve bu perspektiften yazdıkları eserler Türkiye dahil birçok müslüman ülkesinde ilgiyle takip edilmiştir.

Eserleri. 1. *Müzekkirâtü'd-da'Ve ve'd-dâ'iye* (Kahire, ts. [Dârü'l-kitâbi'l-Arabî]). Hasan el-Bennâ'nın 1942 yılına kadar olan hâtıralarını ve bu hâtıralar vesilesiyle dile getirdiği fikirlerini ihtiva eder. İki bölümden oluşan eserin ilk bölümü kendi hayatıyla, ikinci bölümü ise İhvân-ı Müslimîn teşkilâtının kuruluşu ve gelişmesiyle ilgili hâtıralarından oluşmaktadır. Eser M. N. Shaikh tarafından İngilizce'ye tercüme edilmiştir (*Memoirs of Hasan al Banna Shaheed*, Karachi 1981; Delhi 1982). 2. *Mecmû'atü resâ'ili'l-İmâmi's-Şehîd Hasan el-Bennâ*. Çeşitli dönemlerde kaleme aldığı sekiz risâleler, onun temel fikirleri çerçevesinde İhvân-ı Müslimîn teşkilâtının gaye, metot ve hedefleriyle ilgili tesbitlerini açıkladığı yazılardır. Son olarak 1988 yılında İskenderiye'de neşredilen mecmuanın birçok baskısı bulunmaktadır. Hasan el-Bennâ'nın hâtıra, risâle, makale, hutbe ve dualarını, ayrıca kendisi ve İhvân-ı Müslimîn hakkındaki bilgi ve değerlendirmeleri ihtiva eden eser, Hasan Karakaya ve Hasan Fehmi Ulus tarafından Türkçe'ye çevrilererek on dört cilt halinde neşredilmiştir (*Risâleler*, İstanbul 1991). Külliyyatın daha önce Ramazan Nazlı tarafından yapılan bir tercümesi daha vardır (*Şehit Hasan el-Bennâ'nın Hayatı ve Risâleleri*, İstanbul 1978).

Hasan el-Bennâ'nın ayrıca İhvân-ı Müslimîn teşkilâtının resmî yayın organları olan *Mecelletü'l-İhvânî'l-müslimîn*, *Ceridetü'l-İhvânî'l-müslimîn*, *en-Nezîr* ve *Mecelletü's-Şihâb* gibi gazete ve dergilerde yazıları bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Hasan el-Bennâ, *Müzekkirâtü'd-da've ve'd-dâ'ye*, Kahire, ts.; a.mlf., *Mecmû'atü resâ'ilü'l-imâmî's-şehîd Hasan el-Bennâ*, İskenderiye 1988; M. Abdullah es-Sem'an, *Hasan el-Bennâ: er-recül ve'l-fikre*, Kahire 1977; Enver el-Cündî, *Hasan el-Bennâ: ed-dâ'iyetü'l-imâm ve'l-müceddidü's-şehîd*, Beyrut 1978; Yûsuf el-Kardâvî, *et-Terbiyetü'l-İslâmiyye ve medresetü Hasan el-Bennâ*, Kahire 1402/1982; Fathi Osman, "Hasan Al-Banna: Founder of the Muslim Brotherhood", *Arabia*, sy. 31, London 1404/1984, s. 18-19; Câbir Rızk, *ed-Devle ve's-siyâse fi fikri Hasan el-Bennâ*, Mansûre 1405/1985; a.mlf., *el-İmâmü's-şehîd Hasan el-Bennâ bi-aklâmi telâmizetih ve mu'âşirih*, Mansûre 1406/1986; M. Seyyid el-Vekîl, *Kûbra'l-harekâti'l-İslâmiyye fi'l-karnî'r-râbi'* 'aşer el-hicrî, Cide 1406/1986; Muhsin Muhammed, *Men ka-tele Hasan el-Bennâ*, Kahire 1407/1987; Salâh Şâdî, *eş-Şehîdân Hasan el-Bennâ ve Seyyid Kûtub*, Kahire 1409/1988, s. 1-45; Tefvîk Alwân, *Necmü'd-dü'ât Hasan el-Bennâ*, Mansûre 1413/1992; İbrâhim el-Beyyûmî Gânim, *el-Fikrû's-siyâsi li'l-imâm Hasan el-Bennâ*, Kahire 1412/1992; Abdülmüteâl el-Cebrî, *Li-mâzâ uğıtle'l-imâm eş-şehîd Hasan el-Bennâ*, Kahire, ts.; Muhammed Şibî, *Hasan el-Bennâ: imâm ve kâ'id*, Kahire, ts.; Olivier Carre, "Note sur la politique de Hasan al-Banna et celle de Sayyid Qutb, d'après leurs écrits", *Mélanges de l'université Saint Joseph*, L/1, Beyrut 1984, s. 103-129; a.mlf., "Bennâ, Hasan al-", *The Oxford Encyclopedia of the Modern Islamic World*, New York 1995, I, 195-199; Mir Zuhair Husain, "Hasan al-Banna (1906-1949), Founder of the Ikhwan al-Muslîmin", *Islam and the Modern Age*, XVIII/4, New Delhi 1986, s. 271-276; A. Z. Al-Abdin, "The Political Thought of Hasan al-Bannâ", *IS*, XXVIII/3 (1989), s. 219-234; Ahmad S. Moussalli, "Hasan al-Bannâ's Islamist Discourse on Constitutional Rule and Islamic State", *Journal of Islamic Studies*, IV/2, Oxford 1993, s. 161-174; Afaf Lutfi - al-Sayyid Marsot, "Muslim Brotherhood", *ER*, X, 217-219; J. M. B. Jones, "al-Bannâ", *Hasan*, *El²* (İng.), I, 1018-1019.

İBRÂHİM EL-BEYYÛMÎ GÂNİM

HASAN BEY KÖPRÜSÜ

Yunanistan'ın Yenişehir'inde XVI. yüzyılda yapılmış köprü.

Kuzey Yunanistan'da bugün adı Larisa olan Yenişehir'de Köstem (Pinios) akarsuyu üstündeki bu köprü şehirde bir cami, medrese ve sıbyan mektebi de yaptıran Hasan Bey (Gazi Hasan Bey) vakıflarındandır. Kimliği hakkında yeterli bilgi bulunmayan Hasan Bey'in Mora beyi olduğu, 909'da (1503-1504) ve 911'de (1505-1506) Anadolu ve Rumeli beylerbeyliğine getirildiği, 920'de (1514) Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran seferinde şehid olduğu *Sicill-i Osmânî*'de bildirilmektedir.

Osmanlılar zamanında Rumeli'de Türkler tarafından bu bölgede kurulan en büyük şehirlerden biri olan Yenişehir'deki Hasan Bey Köprüsü'nün başında aynı bâni tarafından inşa ettirilmiş bir de cami bulunduğuna burayı 1688'de ziyaret eden Evliya Çelebi bildirmektedir. Cevdet Çulpan, Mevlevî şeyhi Hasan Nazif Efendi'nin 1246'da (1830-31) hac dönüşü Köstem suyu kenarında kurduğu mevlîhâne ile yaptırdığı köprüden bahsederken bunun yeniden inşa edilen bir köprü mü, yoksa Gazi Hasan Bey Köprüsü'nün bir onarımı mı olduğu hakkında şimdilik bir şey söylenemeyeceğini ifade eder. Caminin kible duvarı önünde bânîsinin altıgen planlı kubbeli türbesi bulunmaktadır. Hasan Bey Çaldıran'da şehid düşmüşse cenazesi buraya getirilmiş midir, yoksa önceden yaptırılan bu yapı boş kalmış bir türbe midir? Üçüncü bir ihtimal de külliyeinin başka bir Hasan Bey tarafından yaptırılmış olmasıdır.

Hasan Bey Köprüsü, eski fotoğraflarından anlaşıldığı kadarı ile Rumeli'deki Türk köprülerinin en güzellerinden biridir. Tamamen kesme taştan yapılmış olup aralarında sel yaranlar (mahmuzlar) bulunan sivri kemerli on gözü vardır. Ayrıca her mahmuzun üstünde ve iki büyük kemerin arasındaki masif ayak, içine küçük birer kemerli göz daha açılmak suretiyle yapı hem takviye edilmiş hem de hafifletilmiştir. Türk-Yunan savaşı sırasında elden çıkmışken 1895'te geri alındığında Yenişehir'e giden *Sabah* gazetesi muhabiri Süleyman Tefvik köprü'nün dokuz gözlü, 114 m. uzunluğunda ve 8 m. genişliğinde olduğunu bildirir. Bu sırada gazetelerde yer alan ve üzerinden şehre giren Türk askerinin geçişini gösteren resimlerden, XIX. yüzyılda köprü'nün kenar korkuluklarının yenilenerek ya kaldırılmalarının iki yanında demir praçollarla genişletildiği, korkulukların yerine demir parmaklıklar takıldığı anlaşılmaktadır.

Köprü'nün tam başında yer alan medresesi, sıbyan mektebi, türbesiyle bir külliyeinin merkezi olan cami de eski resimlerinden öğrenildiği kadarı ile kesme taş

tan bir yapı olup kubbeli, üç bölümlü bir son cemaat yerini takip eden kare planlı bir harimden ibaretti. Üstünü sekizgen biçiminde sağır kasnağa oturan kurşun kaplı bir kubbe örtüyordu. Önündeki köprü gibi bütünüyle XVI. yüzyılın klasik üslûbunu aksettiren bu yapı İstanbul Sul-tanahmet'teki Firuz Ağa Camii'nin bir benzeri idi. Yunanistan'a dair turist rehberlerinde buradaki Türk eserlerinden ve dolayısıyla bu köprüden tek kelime ile bahsedilmemesi (meselâ bk. Béquignon, s. 270-272) dikkati çeker. Halbuki 1910'da basılan başka bir rehberde, şehrin içinde çoğu harap camilere ait yirmi yedi minare görüldüğü gibi köprü'nün karşı tarafında mükemmel durumda "muhteşem" bir caminin bulunduğuna işaret edilmiştir (K. Baedeker, s. 219).

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VIII, 194; *Sicill-i Osmânî*, II, 119; Süleyman Tefvik, *Tesalya'da Bir Cevlân ve Dört Aylık Seyahatim*, İstanbul 1315, s. 167-168; K. Baedeker, *Grèce*, Leipzig-Paris 1910, s. 219; Y. Béquignon, *Grèce: Les guides bleus*, Paris 1935, s. 270-272; Cevdet Çulpan, *Türk Taş Köprüleri*, Ankara 1975, s. 169-170, 203-204; Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mi'mârî Eserleri IV*, s. 309, rs. 240-241; Gökbiğün, *Edirne ve Paşa Livâsı*, s. 478; *SF*, sy. 322 (1313), s. 145; sy. 323 (1313), s. 168, 169.

SEMÂVÎ EYİCE

HASAN b. BİŞR el-ÂMİDÎ

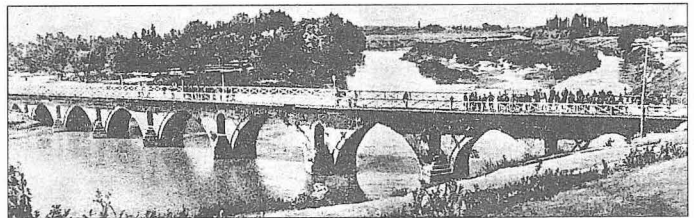
(bk. ÂMİDÎ, Hasan b. Bîşr).

HASAN BURHÂNEDDİN CİHANGİRÎ

(ö. 1074/1663)

Halvetiyye-Ramazâniyye tarikatının Cihangiriyye şubesinin kurucusu.

Harput'ta doğdu. Uzun yıllar İstanbul'un Cihangir semtindeki tekkesinde faaliyet gösterdiği için Cihangîrî lakabıyla anılır. Halifesi Mustafa Nehcî'nin *Tuhfetü's-sâlikin ve hediyetü'l-mürşidin* adlı eserinde bizzat kendisinden dinlediğini belirterek verdiği bilgiye göre Celâli

Hasan Bey Köprüsü - Larisa / Yunanistan